

ئاستی پالپشتی دهرونی و کۆمه لایه تی باوان (دایک و باوک) بۆ مندالان له قوناعی باخچه ی مندالان

تویژه ران پیوه ریکیان ئاماده کرد که له (۱۹) برگه پیکهاتبو به رامبه ر هه ر برگه یه ک (۳) بژاردده ی هه یه، دوا ی دهرهینانی تایبه تمه ندی سایکۆمه تری (راستگۆی و جیگهیری)، پیوه ری تویژینه وه به شییوه ی چاوپیکه وتن به سه ر نمونه ی تویژینه وه جیبه جیکرا، که ژماره یان (۳۱۸) مندالی ته مه ن (۵-۶) سالی باخچه ی مندالان، له باخچه کانی سنوری پهروه رده ی رانیه، دوا ی کۆکردنه وه ی فۆرمه کان و شیکردنه وه ی ئه نجامه کان له رپگه ی به کارهینانی به رنامه ی (SPSS) له ئه نجامدا دهرکه وت ئاستی پالپشتی دهرونی و کۆمه لایه تی لای نمونه ی تویژینه وه که به گشتی بونی هه یه، جیاوازی پالپشتی دهرونی و کۆمه لایه تی لای نمونه ی تویژینه وه که به پپی گۆراوه کان جیاوازی نه بو جگه له گۆراوی ره گز له لای کچه کان به رزتره، له کۆتایدا چه ند راسپارده و پینشیاریک خراوه ته رو.

کلپه وشه کان: پالپشتی دهرونی و کۆمه لایه تی، باوان، مندالانی باخچه.

د.هه ژار قادرابراهیم^۱ - رهنگین ابوبکر پیروته^۲

^۱به شی باخچه ی ساویان، کۆلیژی پهروه رده ی بنه رته، زانکۆی راپه رین، رانیه، هه ریمی کوردستان، عیراق.

^۲به شی باخچه ی مندالان، کۆلیژی پهروه رده ی بنه رته، زانکۆی سه لاهه ددین، هه ولیر، هه ریمی کوردستان، عیرا

پوخته ی تویژینه وه

ئامانجی ئه م تویژینه وه یه زانینی ئاستی پالپشتی دهرونی و کۆمه لایه تی باوان (دایک و باوک) بۆ مندالان له لای نمونه ی تویژینه وه که به گشتی و زانینی ئاستی پالپشتی دهرونی و کۆمه لایه تی به پپی چه ند گۆراویک (ره گزی مندال، جۆری باخچه (حکومی، ناحکومی)، ئاستی ئابوری خیزان، به مه به سستی به دیهینانی ئامانجه کانی تویژینه وه که

Article Info:

DOI: 10.26750/Vol(10).No(4).Paper18

Received: 20-Sep-2022

Accepted: 30-Oct-2022

Published: 29-Dec-2023

Corresponding Author's E-mail:

hazhar.qadr@uor.edu.krd

rangin.abubakr@uor.edu.krd

This work is licensed under CC-BY-NC-ND 4.0

Copyright©2023 Journal of University of Raparin.

۱- ناساندنی توئیژینهوه

۱-۱- کیشهی توئیژینهوه

قوناغی مندالی به قوناغیکی ههستیاری دادهنریت به پیتی بیرورای زۆرینهی پسیپۆرانی بواری پهروهردیی، ههر گیروگرفتیک لهو قوناغه دا روبات پهنگدانهوهی دهییت لهسهه کهسیتی مروّف له قوناغهکانی دواتر، خیزانیش وهک یهکهمین دامهزراوهی کۆمه لایهتی بهرپرسی یهکهمه له پهروهرده و پینگه یاندنی مندال و گرنگیدان به ههمو لایه نهکانی گهشهی (جهستهیی، زمانهوانی، مهعریفی، دهرونی، کۆمه لایهتی)، و دهسته بهرکردنی پیداو یستیه بایولۆجی و دهرونی و کۆمه لایهتییهکان و ژینگه یهکی له بارو گونجاو، بییه شیبونی مندال له سۆزو خوشه ویستی و پیوستیه بنچینه ییهکان و دهسته بهرکردنی پیداو یستیه دهرونی و کۆمه لایهتییهکان، به پیتی بوچونه زانستییهکان لهوانه یه بیته هوئی دروستبونی ههستی خۆبه که مزاین و متمانه به خۆنه بون و دوره په ریزی و ههست نه کردن به دلنایایی و ئاسایش و دابه زینی به هره و توانای داهینان و ئه گهر ههیه بیته به کهسیکی شه رانگیزو و لاسارو سه رهرو.

زۆربهی زاناو توئیژه رانی بواری دهرونزانی پیداکری له سهه دهسته بهرکردنی پیداو یستیه دهرونی و کۆمه لایهتییهکانی ئهم قوناغه ههستیاره دهکه نه وه، به تایبهت دهرونشیکارییهکان، له بهرئه وهی پشتگو یخستی مندالان کاریگه ری نه رینی ههیه له سهه ههمو لایه نهکانی گهشه و تهن دروستی جهسته یی و دهرونی (عبدالرزاق، ۲۰۱۸: ۵).

ئه نجامی توئیژینه وهی (زهرا، ۲۰۰۵) جهخت له وه دهکاته وه که مندالانی باخچه پیوستیان به فیربونی رهفتاری گونجاو و هاوسۆزی و پالپشتی کهسانی تره (کریمان و واخرون، ۲۰۱۹: ۶۲۰)، له بهرئه وهی فیرکردنی مندالان له سالانی سه رهتای ته مه نیان به شیوه یهکی سروشتی رونات، چونکه ئه وان ئه زمونیان نییه و گرفتیی تیگه یشتنی ته و اوایان ههیه له چۆنیه تی به دیهینانی ئامانجه کهسیهکانیان و له بهر چاوگرتنی پیوستی کهسانی تریش له ههمان کاتدا، هه ربۆیه راهینان و مه شقکردن له سهه توانست و کارامه ییه کۆمه لایهتییهکان پیوستی به پالپشتیه کی گه وره ههیه (شه بو، ۲۰۱۸: ۲۹۱).

نه بونی پرۆگرامیک پشت به ست به پالپشتی دهرونی و کۆمه لایه تی سه ره راپی نه بونی ئامرازی فیرکاری پیوست له باخچه کاندای له رۆژگاری ئه مروّشدا، یهکیک له و گرفتانه ی که له باخچه کاندای رۆبه روی مندالان ده بیته وه نه بونی هاندان و پشگیری منداله له پرۆسه ی فیربوندا به گشتی و به تایبه تی له قوناغی باخچه دا مندال ئاره زوی زانیی شتهکانی ده وره به ریه تی، ئه گهر ههیه به هوئی نه بونی پالپشتی دهرونی و کۆمه لایه تی بیته زانیارییهکان زو له بیرده کات، له م سۆنگه یه وه توئیژه ران ده یانه ویت بزنان ئاستی پالپشتی دهرونی کۆمه لایه تی بو مندالانی باخچه ی مندالان ههیه؟ ئه مه ش هانی توئیژه رانیدا توئیژینه وه یه ک له سهه ئهم بابته ئه نجام بدهن.

۲-۱- گرنگی تووژینهوه

قوناغی مندالی بهردی بناغهیه بۆ بنیادنانی که سییتی مروّف، و به گرنگترین ماوهکانی پیکهینانی که سییتی دادهنریت، و تیایدا وینهی روخسارهکانی که سییتی ئایندهی تاکی تیدا دهکیشریت و مهیل و ئارهزوهکان و ئامادهباشیهکانی که شهدهکهن (احمد، ۲۰۱۷: ۱۶۴)، ههروهها قوناغی باخچه به ههستیارترین قوناغهکانی ژیانی مندالدا دادهنریت، چونکه توانایهکی زۆری بۆ فیربون و گهشهی تواناکان و کارامهیهیهکان لهخۆدهگریت، وهکو گهشهی ژیری و ههستی جولهبی و دهرونی و کومهلایهتی و ههلهچونی (ابو الوفا وحسین، ۲۰۱۹: ۳). مندال لهم قوناغهدا تهوهری کرداری فیرکردنه، بۆیه دهبی تواناکان بۆ یارمهتیدانی لهسهه گهشهکردنی گشتگیر و له ههمو لایهنهکانی که سایهتی دهست لهناودهست و یارمهتیدهری بن (صالح، ۲۰۱۶: ۹)، چونکه قوناغی باخچه به ههنگاوی یهکهمی رهوتی فیرکردنی تاک دادهنریت (برکات، ۲۰۱۹: ۱۶۶).

باخچهی مندالان یهکیکه له گرنگترین ئهوه دامهزراوه پهروهدهیهیهکان له سیستهمی پهروهدهی ههریمی کوردستان که مندالان له تهمهنی (۴-۶) سالانی تهمهنیان تیدا فیردهکرین، ئهه ماوهیه تیایدا تۆوی بهرایی که سایهتی مندال دهچیندریت، هه لهویشدا چهندن چالاکیی و بهرنامهی جوراوجور ئهه نجام دهدرین، که کوشش بۆ بههیزکردنی کارلیک و خوگونجاندن و سازانی کومهلایهتی و دهرونی مندال دهکات، مندال لهم قوناغهدا توانا و ئامادهکاری زۆری تیدا یه که وای لیدهکات بۆ وهگرنتی وروژینهرهکانی ژینگهی دهرهکی سازو ئامادهبیته (بوشامة و غویل، ۲۰۱۶: ۷).

مندالانی ئهه قوناغه یهکهم ههنگاوهکانی فیرکردنی فهومی دهین، که بناغه ی زۆربهی سههرکهوتنی قوناغهکانی خویندن و فیرکردنی دواتری لهسهه بهنده، بهتایبهتی ههه کهموکۆری و شکستیک که توشی کرداری فیربون بیته لهم قوناغهدا ئهوه دهبیته سههرهتای گیروگرفتی بهردهوام له رهفتارو کاری خویندن و فیربون له قوناغهکانی دواتر (الشکری، ۲۰۱۹: ۳)، تووژینهوهکان جهختیان لهسهه ئهوه کردۆتهوه یهکیکه لهو بابتهه گرنگانهی پیویسته بایهخی پیدریت، پالپشتی دهرونی و کومهلایهتی تاکه لهسهههجهم قوناغهکاندا بهتایبهت له قوناغی مندالییدا تا مندال لهم قوناغهدا ههست به وابهستهبون و ریزلهخوگرتن بکات و بویری کومهلایهتی و پهیوهندیکردنی لهگهه ئهوانیتر زیاتر دهکات (یوسف، ۲۰۱۸: ۲)، ههروهها پالپشتی دهرونی گرفته دهرونییهکان کهم دهکاتهوه و ههستکردن به بهختهوهی و شادی زیاتر دهکات و ریزگرنتی خود و متمانهبهخوبون زیاددهکات و ئاستیکی ههستکردنی ئهرینش دهخولقینیت و توانای تاک لهسهه ربههروبوونهوهی شکست و ناوومیدی زیاتر دهکات (الدوسری، ۲۰۲۰: ۱۳۳).

(شناوی و عبدالرحمن، ۱۹۹۴) ئامازه بهوه دههه که پشتگیری خیزانی دو کاریگهیری بنهههتی له ژیانی تاکدا ههیه، رۆلیکی گهشهیهه و رۆلهکهی تریش خوپاریزیه، له رۆلی گهشهیهه ئهه تاکهکانه ی پهیوهندی کومهلایهتی لهگهه ئهوانه ی دیکه ئالوگۆرپهکهه له رۆی تهندروستی دهرونییهوه باشترن لهوانه ی ئهه پهیوهندیه له دهست

ده‌دهن، له‌رۆلی خۆپاریزیشدا پالپشتی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی یارمه‌تیی رۆبه‌رۆبونه‌وه‌ی رۆداوه‌کانی ژیان ده‌دات به‌ شییوازی ئه‌رینی و کاریگهر (عباس، ۲۰۱۶: ۳۰)، کۆمه‌لایک له‌ توێژهران جه‌خت له‌ و رۆله‌ کاریگهری پالپشتی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی ده‌که‌نه‌وه‌ له‌ پالپشتی ته‌ندروستی و ده‌رونی و ژیری تاک، و ئاراسته‌کردنی بۆ گونجاندنی ئه‌رینی و گه‌شه‌ی که‌سی و به‌سه‌رچاوه‌یه‌کی گرنگ داده‌نریت له‌ سه‌رچاوه‌کانی ئاسایشی ده‌رونی له‌ که‌سانی ئاسایدا (یوسف، ۲۰۱۸: ۲۴-۲۷). و ده‌سته‌به‌رکردنی چاودێری و سه‌ره‌رشتی و پالپشتی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی له‌ رێگه‌ی چالاکی رۆژانه‌ له‌ گه‌ل که‌سانی ده‌رۆبه‌ریدا، هه‌روه‌کو هه‌ستکردن به‌ خۆشه‌ویستی و پاراستن ده‌گرێته‌وه‌ له‌ لایه‌ن که‌سانی تره‌وه‌، پالپشتی کۆمه‌لایه‌تی له‌ لایه‌ن تاکه‌کانی کۆمه‌لگا و هاوکاریکردنی واده‌کات هه‌ست به‌ نرخ و به‌های خۆی بکات و ویست و ئاره‌زوی هه‌بیت بۆ په‌یوه‌ندیکردن و به‌شداریکردن و فێربونی کارامه‌یه‌یه‌کانی ژیان، یارمه‌تیدانی تاک له‌ رۆبه‌رۆبونه‌وه‌ی به‌ر به‌ست و چۆنیه‌تی زالبون به‌سه‌ر سه‌ختیه‌کان له‌ ژیان رۆژانه‌دا (عوض الله، ۲۰۲۰: ۱۹)، پالپشتی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی له‌ سه‌ر بنه‌مای به‌هێزکردنی تایبه‌تمه‌ندییه‌ که‌سیه‌ ئه‌رینییه‌کان له‌ مندالدا کارده‌کات بۆ گه‌یشتن به‌ دوباره‌ هاوسه‌نگی ده‌رونی و سازانی کۆمه‌لایه‌تی له‌ کاتی فشاره‌کان له‌م تایبه‌تمه‌ندیانه (متمان به‌خۆبون، نه‌رمی ده‌رونی، ئارامگرتن و توانای به‌ره‌نگاربونه‌وه‌)، و پالپشتی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی گرنگی ده‌دات به‌ په‌ره‌پیدانی بێرکردنه‌وه‌ و هه‌سته‌کانی مندال و هاندانی بۆ بنیادانی په‌یوه‌ندی ئه‌رینی له‌ نیوان خۆی و خیزان و کۆمه‌لگه‌که‌ی له‌ مال و باخچه‌ به‌شیوازی جیاواز (محمد، ۲۰۲۲: ۳۱۶-۳۲۷).

پالپشتی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی یارمه‌تی گه‌شه‌ی توانسته‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان و سۆزدارییه‌کانی مندال ده‌دات، و لایه‌نی په‌روه‌رده‌یی به‌هێزده‌کات، توانای مندال له‌ مامه‌له‌کردن له‌ گه‌ل بارودۆخه‌کان باشتر ده‌کات، پالپشتی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی له‌ بواری فێرکردن بونیادیکی جێگهر فه‌راهه‌م ده‌کات له‌ گه‌ل پالپشتی هه‌ستکردن به‌ ژیانیه‌کی ئاسایی، و ده‌رفه‌ت ده‌ره‌خسینیت بۆ هاوڕییه‌تی و پالپشتی ده‌رۆبه‌ر و یارمه‌تیده‌ره‌ بۆ مندال له‌ بنیادانی ژینگه‌یه‌کی کۆمه‌لایه‌تی دروست و خۆشگۆزه‌رانی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی و نه‌رمی ده‌رونی درێژخایه‌ن (الاینی، ۲۰۱۸: ۹).

گرنگی ئه‌نجامی ئه‌م توێژینه‌وه‌یه‌ له‌م خالانه‌ خۆی ده‌بینیته‌وه‌:

۱- نمونه‌ی ئه‌م توێژینه‌وه‌یه‌ مندالانی باخچه‌ن، که‌ له‌ قۆناغیه‌کی هه‌ستاری گه‌شه‌دان، هه‌ر گه‌روگرفتیک له‌م قۆناغه‌ هه‌ستاریه‌ ته‌مه‌ندا ره‌نگدانه‌وه‌ی ده‌بیت له‌ سه‌ر که‌سایه‌تی تاک له‌ داها‌تودا سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ی قۆناغی ئاماده‌کردنیه‌تی بۆ قوتابخانه‌.

۲- گرنگی تایبه‌تی هه‌یه‌ بۆ ئه‌م لایه‌نانه‌ی خواره‌وه‌

أ. سه‌ره‌رشتیارانی باخچه‌ی مندالان له‌ دانانی رینماییه‌ په‌روه‌رده‌یه‌کان.

ب. سوومه‌ندبونی میدیای په‌روه‌رده‌یی له‌ دروستکردن و دیزاینکردنی به‌رنامه‌کانیان.

ج. ئه‌و خویندکار و ئاره‌زومه‌ندانیه‌ی چه‌ز به‌شاره‌زابون له‌ په‌روه‌رده‌ی مندال ده‌که‌ن ده‌رفه‌تیا‌ن بۆ

فێربون و زانینی هه‌یچ زمانیک جگه‌ له‌ زمانی کوردی نه‌ره‌خساوه‌.

د. دایک و باوکان و مامۆستایانی باخچهی مندالان سودمه نده بن له پرۆسهی فیرکردن به شیوهیهکی گشتی.

۳-۱- ئامانجه کانی تووژینه وه

ئامانجه کانی ئهم تووژینه وه یه بریتین له:

- أ. زانیی ئاستی پالپشتی دهرونی و کومه لایه تی لای مندالانی باخچه.
- ب. زانیی ئاستی پالپشتی دهرونی و کومه لایه تی به پینی چه ند گۆراویک: (ره گه زی مندال، جووری باخچه (حکومی، ناحکومی) ئاستی ئابوری خیزان).

۴-۱- سنوری تووژینه وه

سنوری ئهم تووژینه وه یه بریتیه له مندالانی ته مه ن (۵-۶) سالی سه رجه م باخچه ی مندالانی (حکومی، ناحکومی) سنوری به رپوه به رایه تی پهروه ده ی رانیه بو سالی خویندنی (۲۰۲۱ - ۲۰۲۲).

۵-۱- پیناسه ی زاراوکان

أ. پالپشتی دهرونی و کومه لایه تی

- (ماتنیوز، ۲۰۰۴) رای وایه بریتیه "له کرداری په یوه ندی و به یگه یشتن له گه ل ئه و تاکانه ی پیوستیان به پالپشتیه له پیناو به دیهینانی پالپشتیه کی کاریگه ری ئه رینی، و ئه نجامدانی کاره که به شیوه یه کی ئه رینی و به ده سه تهینانی گونجانندی پیوست" (المبوح، ۲۰۱۵: ۱۵).
- (المغیصب، ۲۰۰۴) رای وایه بریتیه له هه مو ئه و پالپشتیه نه ی تاک وه ریده گریت له که سانی تر (که سوکار و هاوری یان له ئاراسته ی تری کومه لگه وه)، له وانه یه ئه م پالپشتیه به شیوه ی پشتیوانیکردنی دهرونی یا ویژدانی (چاودیپرکردن، متمانه، به رزرخاندن، ریزگرتن) بیته (عنتر، ۲۰۱۶: ۵).
- ب. پیناسه ی تیوری: بریتیه له درکردنی تاک به هه بونی ژماره یه کی ته واوی که سه کان له ژیانیدا که بتوانی بگه ریته وه بۆلایان له کاتی پیوستی دا، و ئه و تاکه زور ئاسوده یه به بونی ئه و پالپشتیه له ژیانی دا (یوسف، ۲۰۱۸: ۲۶).

پ. پیناسه ی ریککاری: کوی ئه و نمرانه یه که ئه ندامانی نمونه ی تووژینه وه به ده سته ی دهینن له سه ر پیوه ری پالپشتی دهرونی و کومه لایه تی که تووژهران ئاماده یان کردوه بو تووژینه وه یه.

ت. مندال: بریتیه "له و منداله بچوکه ی ته مه نی له نیوان (۴-۶)، سالاندا یه و ده خریته بهر دامه زراوه یه کی پهروه ده یی تایبه ت به مندال پیش خویندنگه به ئامانجی گه شه پیدان و پرکردنه وه ی پیوستیه کانی له ریگه ی چالاکی جوړاو جوړه وه" (عثمان، ۲۰۱۶: ۲۴)،

باخچه: وه زاره تی پهروه ده ی عیراق (۱۹۹۰): "دامه زراوه یه کی پهروه ده یی مندالان له خو ده گریت له ته مه نی نیوان (۴-۶) سالاندا، به ئامانجی گه شه پیدان و به ره و پیشبردنی لایه نه کانی که سایه تی جه سته یی و ئه قلی و

هه‌لچونی و کۆمه‌لایه‌تی و ده‌رونی، له دو قوناغ پیکدیته و پابه‌ند نییه به پرۆگرام و سیسته‌میکی دیاریکراو" (منصور، ۲۰۱۱: ۲۸).

۲- چوارچێوه‌ی تیۆری

۱-۲- چه‌مکی پالپشتی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی:

چه‌مکی پالپشتی له زمانه‌وانیدا: واته که‌سیک پالپشتی یان پشتیوانی ده‌کریت بۆئه‌وه‌ی بی هیوا نه‌بیته یان هاوکاری و به‌هێزیکرد، پالپشتی له‌وشه‌ی (پالپشت) هوه هاتوه، هه‌ر شتی پشت به‌ستی ئه‌وا پالپشته، ئه‌وه‌ی پشتی پیده‌به‌ستریته ناوه‌بریت به پالپشت، پالپشتی که‌سیکم کرد واته پشتیوانی و هاوکاریم کرد (عبدالهادی، ۲۰۱۳: ۱۳)، له فهره‌نگی (محیط) داها‌توه بریتیه له پشتیوانی، به‌هێزکردن، یارمه‌تی، له رۆبه‌ر رۆبونه‌وه‌ی رۆداوه‌کان (منصور و اخرون، ۲۰۱۶: ۱۷۶)، هه‌روه‌ها (النوحی) رای وایه گرنگیدانه به‌کیشه و پێویستییه‌کانی تاک و خیزانه‌کان، و به‌رده‌ستکردنی هه‌مو توانسته به‌رجه‌سته‌یه‌یه‌کان بۆیان له هه‌مو کاتیکدا، پيشاندانی گرنگی و ئاماده‌باشی بۆ هه‌مو ئه‌و شتانه‌ی پێویستیانه تاوه‌کو توانا‌کانیان و هه‌لسوکه‌وته کۆمه‌لایه‌تییه‌کانیان ریکبخه‌نه‌وه (عبدالهادی، ۲۰۱۳: ۱۴).

پالپشتی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی به‌یه‌کیک له‌و سه‌رچاوه گرنگانه داده‌نریته که مرۆف پێویستی ده‌بیته له ژيانی رۆژانه‌یدا، کاتیک مرۆف هه‌سته‌کات شتیک هه‌ره‌شه‌ی لیده‌کات یاخود توانا و وزه‌ی ده‌بات یان دۆخیک مه‌ترسی به‌دوای خۆیدا ده‌هینیت، زیاتر پێویستی به‌ یارمه‌تی و هاوکاری ده‌ره‌کی هه‌یه، چونکه مرۆف به‌سروشتی خۆی دروستکراویکی کۆمه‌لایه‌تییه، و خوای بالاده‌ست وایلێکردوه هه‌میشه پێویستی به‌هاوکاری که‌سانتر بیته، پالپشتی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی گرنگی به‌رچاوی له ژيانی تاکدا هه‌یه به‌شیوه‌یه‌کی گشتی له هه‌ر ته‌مه‌نیکدا بیته پێویستی به‌ په‌یوه‌ندی کۆمه‌لایه‌تی هه‌یه، هه‌بونی پالپشتی توانای رۆبه‌ر رۆبونه‌وه به‌رامبه‌ر فشاره‌کانی ژيان زیاده‌کات، پالپشتی کۆمه‌لایه‌تی پێویسته بۆ دروستی و خۆشگوزهرانی ده‌رونی (منیر و اخرون، ۲۰۱۷: ۴۱). (باندورا، ۱۹۸۲) ئاماژه‌ی به‌چالاکی به‌کۆمه‌ل کردوه، رای وایه تاکه‌کان ناتوانن به‌ته‌نیا بژین، زۆربه‌ی کیشه و گرفته‌کان، که رۆبه‌ر رۆی ده‌بنه‌وه پێویستی به‌چالاکی به‌کۆمه‌ل هه‌یه بۆ رودانی هه‌ر گۆرانکاریه‌کی به‌رچاوی، له کاتیکدا (بۆلبی، ۱۹۸۰) باسی ئه‌وه ده‌کات ئه‌و تاکه‌ی له‌سه‌ره‌تای ژيانیه‌وه چیژ له‌سۆز و خۆشه‌ویستی و هه‌رده‌گریت له‌گه‌ل که‌سانی تردا که‌سیکی لیدروست ده‌بیته که متمانه‌ی به‌خۆی هه‌یه و ده‌توانیت پالپشتی به‌که‌سانی تر به‌خشیته و که‌متر توشی هه‌لچونی ده‌رونی بیته، و زیاتر به‌رگه‌ی فشار بگریت، به‌رێگه‌یه‌کی راست و دروست ده‌توانیت چاره‌سه‌ری کیشه‌کانی بکات (المحتسب، ۲۰۱۰: ۲).

۲-۲- سه‌رچاوه‌کانی پالپشتی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی

به‌شیوه‌یه‌کی گشتی سه‌رچاوه‌کانی پالپشتی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی ده‌کریت به دو به‌شه‌وه:

أ. پالپشتی دهرونی و کۆمه لایه تی نافهرمی: بریتیه لهو یارمه تیه ی مندال له خیزان و هاوړی و هاوړول و دهوروبه ری به ده سته هیئت به هوی پالنه ره کانی سۆز و خوشه ویستی و بهر ژه وهندی هاوبه ش و ریکاره خیزانی و کۆمه لایه تی و رهوشتی و مرؤقیه تی و ئاینیه کان، به شیوه یه ک، که که سی نزیک پالپشتی له که سه نزیکه کانی و هاوړی و دهوروبه ری به ده سته هیئت (یوسف، ۲۰۱۸: ۱۱).

ب. پالپشتی دهرونی و کۆمه لایه تی فه رمی دامه زراوه ی تایبه ت و حکومیه کان: کۆمه لگه رۆلی ته واو ده گیریت به شیوازی ماددی و مه عنه وی له پیشکه شکردنی پالپشتی دهرونی و کۆمه لایه تی له ریگه ی نه و ده زگایانه ی حکومه ت سه ره رشتیان ده کات یاخود له ریگه ی ده زگای نا حکومی، پیویسته ته واوکاری و هه ماهه نگی هه بیت له نیوان ده زگا حکومی و تایبه ته کان (بدره، ۲۰۱۴: ۴۵)، له بهر نه وه ی په یوه ندیه کۆمه لایه تیه کان به گشتی گرنگترین سه ره چاوه کانی خوشه ختین که تاک پیویستی پییده بیت له ماوه ی ژیانی یارمه تیده ری ده بیت له پاراستنی له کاریگه ری هه مو فشاره کان له ژیانیدا (عبدالهادی، ۲۰۱۳: ۲۶).

۲-۳- شیوه کانی پالپشتی دهرونی و کۆمه لایه تی:

کۆمه لیک توپزینه وه ی نو ی شیوازه کانی پالپشتی دهرونی و کۆمه لایه تیان خستوته رو وه ک توپزینه وه ی (دیمازی، ۲۰۰۵) باسی له وه کردوه که پالپشتی دهرونی و کۆمه لایه تی چوار شیوازی هه یه نه وانیش پالپشتی (هاوسۆزی، زانیاری، هه لسه نگاندن، هاوکاریکردن) که ده توانی له خوگونجاندنی تاک و بهر زکردنه وه ی ئاستی نه نجامدان سو دی لیوه ربگیریت (یوسف، ۲۰۱۸: ۳۲).

(الخشاب، ۲۰۰۲) رای وایه پالپشتی دهرونی و کۆمه لایه تی سی شیوه ی هه یه نه وانیش:

أ. پالپشتی خود Self-Support: بریتیه له هه مو پشتگیری و پالپشتیه کی دهرونی که تاک بتوانیت پیشکه شی خودی خو ی بکات به مه به سته زالبون به سه ر نه و کیشه و گرفتانه ی توشی ده بیت.

ب. پالپشتی کۆمه لایه تی Social-Support: بریتیه لهو پالپشتیه دهرونییه له لایه ن که سانی دهوروبه ره وه پیشکه ش به تاک ده کریت له لایه ن تاکه کانی خیزانه که ی یاخود هاوړیکانیه وه بیت.

پ. پالپشتی ماددی Tangible-Support: بریتیه له هه مو جوړه پشتگیریه ک له لایه ن که سانی دهوروبه ر و کۆمه لگه بو تاک (یاخود نه و که سه ی پیویستی به پشتگیریه) به ریگه ی راسته وخو یا ناراسته وخو به مه به سته زالبون به سه ر کیشه و گرفته مادیه کان و پشتگیریکردنی له کاتی فشار و ته نگانده (عبدالرحمن، ۲۰۲۰: ۲۹۸).

(کوهین و ویلز، ۱۹۸۵) رایان وایه پالپشتی دهرونی و کۆمه لایه تی چوار جوړی هه یه:

أ. پالپشتی (ریزگرتن) بهر زرخاندن (Esteem-support): نه م شیوازه ی پالپشتیکردنه خو ی ده بینته وه له پیشکه شکردنی شیوه ی جوړاوجوړی زانیاری و هاوکاریکردنی تاک بوئه وه ی هه ست بکات ریزلیگیراوه له لایه ن که سانی تره وه، هه روه ها بنه ماکانی بهر زرخاندنی دهرونی له لایه ن دهوروبه رییه وه هه یه، نه مه ش هه سته به های که سایه تی و ریزگرتن له خودی پیده به خشیت، نه م جوړه ی پالپشتی دهرونی و کۆمه لایه تی

كۆمهڵیک ناوی تری بۆ دانراوه وهكو پالپشتی گوزارشتکردن و پالپشتی ریزگرتن لهخود و پالپشتی ریزلینان و پالپشتی متمانهپیکراو.

ب. پالپشتی بهزانیاری (Informational-support): ئەم جورە پالپشتی دەرونی و کۆمه‌لایه‌تی دەردەکه‌وێت کاتیگ تاک پالپشتی وەرده‌گریت به‌و زانیاریانه‌ی که به‌سووه‌ بۆی له‌چاره‌سه‌رکردنی کیشه‌ سه‌خته‌کانی که دوچاری ده‌بیت له‌ ژیا‌نی رۆژانه‌یدا، له‌ رێگای ئامۆژگاری و ئاراسته‌کردن و رێنماییکردنی ئەم جورە پالپشتیه‌ به‌چهند چه‌مکیکی تر ناوبراوه‌ وه‌كو پالپشتی ئاراسته‌کردنی رۆشنیاری، پالپشتیکردن به‌ رێنمایی و ئامۆژگاری. ت. هاوکاری کۆمه‌لایه‌تی (Social-Companionship): ئەنجامدانی چهند چالاکیه‌ک بۆ خۆشی له‌لایه‌ن تاکه‌وه‌ له‌گه‌ڵ که‌سانی ده‌وروبه‌ری و به‌شداریکردنی کۆمه‌لایه‌تی له‌ بۆنه‌ جیاوازه‌کاندا بۆ پرکردنه‌وه‌ی پێویستی و په‌یوه‌ندیکردن له‌گه‌ڵ که‌سانتر، و یارمه‌تیدانی تاک بۆ رزگاربون له‌ دودلی و که‌مکردنه‌وه‌ی ئەم نیگه‌رانیانه‌ له‌کاتی رۆبه‌رپه‌یوه‌ی روداو و فشاره‌کانی ژیا‌ندا توشی بوه‌ (الدوسری، ۲۰۲۰: ۱۳۳-۱۳۴).

پ. پالپشتی جیه‌جیکاری (Instrumental-Support): پێشکه‌شکردنی هاوکاری ماددی له‌کاتی پێویستی بۆ تاک له‌ چاره‌سه‌رکردنی کیشه‌کانی رۆژانه‌یدا، یاخود پێشکه‌شکردنی خزمه‌تگوزاری چاودێریکردن بۆ که‌مکردنه‌وه‌ی فشاره‌کانی ژیا‌ن له‌سه‌ری، ئەم جورە پالپشتیکردن چهند ناویکی بۆ دانراوه‌ وه‌كو هاوکاریکردن و یارمه‌تیدانی ماددی و پالپشتی به‌رجه‌سته‌ (دیاب، ۲۰۰۶: ۶۳).

۲-۴- ئەرکه‌کانی پالپشتی دەرونی و کۆمه‌لایه‌تی:

له‌گرنگترین ئەرکه‌کانی پارێزگاریکردنه‌ له‌ ته‌ندروستی جه‌سته‌یی و دەرونی و ژیری و به‌هێزکردن پته‌وکردن و تاک و هه‌ستکردنی به‌ خۆشبه‌ختی و ئاسوده‌یی دەرون و دلنایایی له‌ژیا‌ندا (یوسف، ۲۰۱۸: ۳۲)، هه‌روه‌ها پالپشتی دەرونی و کۆمه‌لایه‌تی کۆمه‌لایه‌تی ئەرک ده‌گریته‌ خۆی ئەم ئەرکه‌نه‌ دابه‌ش ده‌کری‌ن بۆ ئەمانه‌ی خواره‌وه‌:

أ. ده‌سته‌به‌ری پێویستیه‌کان و رازیبون (satisfaction of afflictive needs): ده‌کرێ پالپشتی دەرونی و کۆمه‌لایه‌تی پێویستیه‌کانی تاک بۆ په‌یوه‌ندیکردن و په‌یوه‌ستبون له‌گه‌ڵ ئەوانیتر پر بکاته‌وه‌، که‌ کاریگه‌ری دوره‌ په‌ریزی و گۆشه‌گیری و ته‌نهایی که‌مه‌کاته‌وه‌. به‌هۆیه‌وه‌ تاکه‌کان ده‌توانن پێویستی رازیبون و په‌یوه‌ستبون پر بکهنه‌وه‌، هه‌روه‌ها بابه‌تی په‌یوه‌ست به‌و ئەرکه‌ وه‌كو (ئاماژه‌کانی چاودێریکردن، خۆشه‌ویستی، تیگه‌یشتن، گرنگی پێدان، سۆزداری) بگریته‌وه‌.

ب. پارێزگاریکردن له‌پێناسه‌ی که‌سی و پته‌وکردنی (Self-identity maintenance and Enhancement): خۆدی تاک پیکدیت له‌ کۆمه‌لایه‌تی هیوا و ئاواتی هه‌مه‌ جور، له‌رێگه‌ی چالاکی کۆمه‌لایه‌تی له‌گه‌ڵ که‌سانتر که‌سایه‌تی تاک گه‌شه‌ ده‌کات به‌ وه‌رگرتنی ئەو رۆشنیاریه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌، هه‌روه‌كو تاکه‌کان رابو‌بو‌چونه‌کانیا‌ن له‌گه‌ڵ رابو‌بو‌چون و رێنماییه‌کانی که‌سانتر به‌راورد و هه‌لده‌سه‌نگینن و شیده‌که‌نه‌وه‌،

ئەوێش لە پێگەی پەرەپیدانی پەییوەست بە روکەشی تاک و نمونە ی رەفتاری گونجاو لە ساتە جیاوازه‌کاندا بۆ گەیشتن بە سازان و ریکەوتن لە رابوچوونەکانی لەگەڵ کەسانێتردا

ج. پتەوکردنی ریزگرتنی خود (Self-esteem enhancement): دەکرێ پالپشتی دەرونی و کۆمەلایەتی هەستکردنی تاک بە بەها و کاملبونی کەسایەتیه‌کە ی بەهیز بکات لە پێگە ی جەختکردن و دوپاتکردنەوێ پیگەکە ی و باشکردن و پیداه‌لگوتن و دەستەواژە ی ریزلینان لە لایەن کەسی بەرامبەر، ئەم سێ ئەرکە پەییوەستە بە سروشتی پالپشتی خودی تاییبەت بەم دیاردانە، واتە ئەگەر تاکەکان بەردەوام پالپشتی وەر بگرن هەستکردن بە ئارامیان پیدەبەخشی، بەرزخاندنی خودیان دەبێت و پیناسە ی کەسیتیشیان بەهیز دەبێت چونکە لەم حالەتەدا کە مەتر رۆبەرو ی هۆکارەکانی فشار دەبنەو بەراورد بەو کەسانە ی ئەم جۆرە پالپشتیە یان وەر نەگرتو (یوسف، ۲۰۱۸: ۳۳).

۲-۵- تیۆرەکانی پالپشتی دەرونی و کۆمەلایەتی

أ. تیۆری بنیادنان (Structural theory): زانایانی ئەم قوتابخانە ی سەرئەخەنە سەر پشستگیری دروستبونی تۆری ئەو پەییوەندییە کۆمەلایەتیانە ی کە دەوری تاکیان داوێ بۆ زیادکردنی ئەندازە و سەرچاوەکانی، هەروەها فراوانکردنی بوارەکانی بۆ زیاتر خزمەتکردنی تاک، پالپشتکردنی تاک لە رۆبەروبوونە ی فشار و رۆداوەکانی ژیانیدا، و پارێزگاریکردن لە تاک، دژی کاریگەریە نەرینیە دەرونییەکان کە لە ژینگە ی دەورەریەوێ دوچاری دەبێت ئەم تیۆرە گرنگی دەدات بە توێژینەوێ لە تاییبەتمەندی بنیادنانی تۆری پەییوەندییە کۆمەلایەتیەکان و زیادکردنی ئەو سەرچاوانە ی بەردەستن هەروەها کاریگەریە بەرچاوەکە ی لە هاوسەنگی دەرونی و کۆمەلایەتی لەو ژینگە یەدا کە چوار دەوری تاک ی داوێ، هەروەها قوتابخانە ی بنیادنان لە شیکردنەوێ پالپشتی دەرونی و کۆمەلایەتیەدا هەلدەستیت بە دانانی ئەو گریمانە ی کە تاییبەتمەندیەکان لە تۆری پەییوەندییەکاندا کاریگەرن لە چالاک ی و کارلینکی ئالوگۆری نیوان تاکەکان، هەروەها لە کاتی سازان و گونجان لەگەڵ فشارەکانی ژیان، بەهەمان شیوێ رۆلینکی زۆر گرنگ دەبینیت لە پشستگیری هەلوێستە ئەرینیەکان بەرامبەر ئەو رۆداوانە و دور لە کاریگەرییە نەرینیەکان لەسەر تەندروستی دەرونی تاک، (ستوکس) کە یەکیکە لە زانایانی تیۆری بنیادنان لیستیکی خستووەتەرو بۆ پیوانە ی رەهەندەکانی پالپشتی دەرونی و کۆمەلایەتی تاک، لە گرنگترینیان ئەندازە و پتەوی پالپشتیەکە و سەرچاوە جیاوازه‌کانیەتی (یوسف، ۲۰۱۸: ۳۸).

ب. تیۆری (بەجیھینانی کلاسیکی)، (بافلوف، Pavlov): ئەم تیۆرە بەچەند ناویکی جیاوازه‌کاندا ناسراوێ وەکو مەرجداری کلاسیکی و فیرونی پەرچدانەوێ، واتە بونەوێ (مرووف یان ئازەل) وەلامدانەوێ بۆ وروژینەوێ جیاجیاکان دەبێت بەهۆی هاوشان بونی لەگەڵ وروژینەر، کە لەبنەپەتدا کاریگەری لەسەر وروژاندنی رەفتار هەیه لە کاتی رۆدانی (عزالدين، ۲۰۱۴: ۱۲۲)، ئەمەش کاتیک (بافلوف) تییینیکرد لە تاقیکردنەوێ کەیدا، کە

ئه‌نجامیدا له‌سه‌ر سه‌گیک بینی کاردانه‌وه‌ی سه‌گه‌که بریتیبو له‌ دهردانی لیک بۆ خواردن (وروزینه‌ری سروشتی) که ئه‌مه‌ش وه‌لامدانه‌وه‌یه‌کی سروشتی بووه‌ فی‌ری نه‌بوو، به‌لام کاتیک (بافلوف) له‌ تاقیکردنه‌وه‌که‌یدا زه‌نگ (وروزینه‌ری بیلایه‌ن) ی به‌کاره‌یتاوا پاشان خواردن (وروزینه‌ری سروشتی) چه‌ندجاریک دوباره‌ کرده‌وه‌ تاوه‌کو گه‌یشت به‌وه‌ی که سه‌گه‌که له‌گه‌ل بیستنی ده‌نگی زه‌نگه‌که ده‌ستبه‌جی وه‌لامدانه‌وه‌ی ده‌بو له‌ ئه‌نجامی دوباره‌کردنه‌وه‌ی چه‌ند جاریکی تاقیکردنه‌وه‌که واتا سه‌گه‌که فی‌ربو وه‌لامدانه‌وه‌ی هه‌بیت بۆ ئه‌م وروزینه‌ره به‌هه‌مان شیوه‌ی وه‌لامدانه‌وه‌ی سروشتی، لی‌ره‌دا ده‌نگی زه‌نگه‌که بو به‌ وروزینه‌ریکی مه‌رجی وده‌ردانی لیکه‌که‌ش به‌ وه‌لامدانه‌وه‌ی مه‌رچار ناوده‌بریت، ئه‌مه‌ش ئاماژه‌یه بۆ وروزینه‌ری بیلایه‌ن (ده‌نگی زه‌نگ) که‌هه‌مان تایبه‌تمه‌ندی وروزینه‌ری سروشتی (خواردن) وه‌رگرتوه (سعید، ۲۰۲۰: ۵۱).

ت. تیۆری (به‌جیه‌ینانی جیه‌جیکردن)، (سکنه‌ر، Skinner): مه‌به‌ستی (سکنه‌ر) له‌ به‌کاره‌ینانی هاندان و پالپشتیکردن بونیادنان و پیکه‌ینانی ره‌فتار و هه‌لسوکه‌وته لای بونه‌ور (ئاژهل یان مرو‌ف) یان به‌رده‌وام بونی ئه‌و ره‌فتاره بنیادنراوه‌یه لای بونه‌ور یان گۆرانکاریکردنه‌ تیایدا، بونیادنان و پیکه‌ینانی ره‌فتار و هه‌لسوکه‌وتی پیویست بریتیبه‌ له‌ زنجیره‌یه‌ک ره‌گه‌ز و به‌شی یه‌ک له‌ دوا‌ی یه‌ک که هه‌ر له‌خۆیه‌وه به‌یه‌که‌وه نابه‌سترینه‌وه و به‌دوا‌ی یه‌کدانایه‌ن، به‌لکو ده‌بیت به‌هیزی پالپشتی ریک‌بخه‌ین به‌شیوه‌یه‌کی دیاریکراو به‌دوا‌ی یه‌کدابه‌ین (قه‌ره‌چه‌تانی، ۲۰۰۸: ۹۱)، ئه‌م تیۆره له‌سه‌ر بنه‌مانی ئه‌و تو‌یژینه‌وانه‌ی (سکنه‌ر) ئه‌نجامیدا و سه‌رنج ده‌خاته سه‌ر په‌یوه‌ندی نیوان ره‌فتاری مرو‌ف و ده‌کریت ره‌فتاری مرو‌ف شیبکریته‌وه له‌ریگه‌ی ئه‌نجامی ئه‌رینی و نه‌رینه‌کانی ئه‌و ره‌فتاره، تاکه‌کان ئاره‌زوی دوباره‌کردنه‌وه‌ی ئه‌و ره‌فتارانه ده‌که‌ن که ئه‌نجامی ئه‌رینیان ده‌بیت، ئه‌مه‌ش مانای ئه‌وه‌یه ئه‌و ره‌فتاره‌ی پالپشتی ده‌کریت دوباره‌ ده‌کریت‌وه و ئه‌و ره‌فتاره‌ی پالپشتی ناکریت دوباره‌ ناکریت‌وه (حسن و شاکر، ۲۰۱۵: ۴۷). هه‌روه‌ها ده‌سته‌واژه‌ی هاندەر و پالنه‌ر و وتنی وشه‌یه‌کی دروست هه‌مویان پشتگیر و پالپشتین بۆ شیوازی فی‌ربونی ره‌فتار و پته‌وکردنی، هه‌روه‌ها به‌رزی ئاستی فی‌ربون و په‌ره‌سه‌ندنیشی ده‌گریته‌وه (القبلي، ۲۰۱۴: ۵۷).

پ. (تیۆری پیویستیه‌کان) ئه‌ریک فرۆم: (ئه‌ریک فرۆم) رای وایه مرو‌ف پیویستی به‌ پینج پیدایه‌ستی گرنج و بنه‌ره‌تی له‌ ژياندا ده‌بیت ئه‌وانیش (پیویستی وابه‌سته‌بون (انتماء) و پیویستی پشتگیری و پیویستی په‌یوه‌ندی به‌ستن و پیویستی که‌سایه‌تی و پیویستی هۆشیارکردنه‌وه و ئاراسته‌کردن)، له‌ زۆر حاله‌دا ئه‌م پیویستیه‌کانه په‌یوه‌ندی تاک و کۆمه‌لگه‌که‌ی ده‌رده‌بریت، واته تاک له‌ ناخی خۆیدا هه‌ست به‌ پیویستیه‌کی زۆر ده‌کات به‌هۆی په‌یوه‌ندی و به‌رکه‌وته‌کانی له‌گه‌ل که‌سانیترا هه‌ست به‌ ئاسوده‌یی و ئارامی ده‌رونی ده‌کات له‌ چوارچۆیه‌ی خۆشه‌ویستی و سۆز و چالاکی ئه‌رینی و به‌شداریکردنی چیژبه‌خش، (ئه‌ریک فرۆم) جه‌خت له‌وه ده‌کاته‌وه ئه‌گه‌ر تاک شکستی هینا یاخود بی‌ توانا بو له‌ په‌یوه‌ندییه‌کانی له‌گه‌ل کۆمه‌لگه‌ و که‌سانی ده‌وروبه‌ریدا ئه‌وه

ههولێ دروستکردنی په یوهندی نوێ دهوات که زیاتر پیوستیهکانی بۆ بهرجهسته بکهن، له بۆچونهکهی (فرۆم) دا ههردهکه ویت په یوهندی خۆشهویستی و هاوسۆزی و هاوکاری بهردهوام و بهرپرسیاریتی ئالوگۆر و پابه ندبون و پشتگیری و وشیری و په یوهست بون بناغهیهک ده به خشیته به تاک بۆ ههست کردن به ئاسایشی دهرونی (احمد، ۲۰۱۵: ۳۲۷).

۶-۲- توێژینه وهکانی پیشو

- أ. توێژینه وهی (المحتسب، ۲۰۱۰) ناو نیشانی توێژینه وه که بریتیبو له "په یوهندی پالپشتی کومه لایه تی به بری ئه زمونی له ناکاو لای قوتابیانی قوناغی په روه رده ی بنه رته ی" له فه له ستین ئه نجام دراوه ئه م توێژینه یه، ئامانجی توێژینه وه که زانیی په یوندی پالپشتی کومه لایه تی به بری ئه زمونی له ناکاو لای قوتابیانی قوناغی په روه رده ی بنه رته ی، نمونه ی توێژینه وه (۸۱) قوتابی کور و کچ له پۆلی هه شته م و نویه می بنه رته ی، ئامراز کۆکردنه وه ی زانیاریه کانی ئه م توێژینه وه یه بریتیبو له پیوه ری پالپشتی کومه لایه تی (ساراسون و ئه وانی تر، ۱۹۸۳) و پیوه ری بری ئه زمونی له ناکاو له ئاماده کردنی ناوه ندی مندالان له زانکۆی (بیل) گرنگترین ئامرازه ئاماریه کانی توێژینه وه (T.Test) بو، گرنگترین ئه نجامه کان بریتیبو له هه بونی په یوهندی له نیوان پالپشتی کومه لایه تی لای مندالانی قوناغی په روه رده ی بنه رته ی و جیاوازی نییه له په یوهندی نیوان پالپشتی کومه لایه تی و به پیی شوینی نیشته جیبون و پۆل و ژماره ی ئه ندامانی خیزان، به لام له پیوه ری پالپشتی کومه لایه تی به پیی ره گه ز پالپشتی کومه لایه تی لای کچه کان به رزتره به راورد به کوره کان، هه روه ها پالپشتی کومه لایه تی به پیی ژماره ی ئه ندامانی خیزان له به رژه وه ندی ئه وخیزانانه یه که له (۶) که س زیاترن.
- ب. توێژینه وهی (احمد و عبدالرحیم، ۲۰۱۶) به ناو نیشانی "پالپشتی کومه لایه تی و په یوهندی به پاله په ستوی دهرونی لای مندالانی فه له ستین له ناوچه کانی روبه روبونه وه" ئامانجی توێژینه وه که زانیی پالپشتی کومه لایه تی و په یوهندی به پاله په ستوی دهرونی لای مندالانی فه له ستین له ناوچه کانی روبه روبونه وه، نمونه ی توێژینه وه که (۳۸۰) قوتابی کور و کچ، ته مه ن (۱۵-۱۸) سالی، نمونه ی توێژینه وه به هه ره مه کی هه لبژیردراوه، گرنگترین ئامرازه ئاماریه کانی توێژینه وه که (T.Test) بو گرنگترین ئه نجامه کانی نه بونی په یوهندی له نیوان پالپشتی کومه لایه تی و پاله په ستوی دهرونی لای مندالانی فه له ستین له ناوچه کانی روبه روبونه وه، هه روه ها هه بونی په یوهندی له نیوان پالپشتی کومه لایه تی خیزان و دامه زراوه تایبه ته کان له به رژه وه ندی کچه کان.
- ج. توێژینه وهی (جرایسه، ۲۰۱۹) ناو نیشانه که ی بریتیبو له "کاریگه ری به رنامه ی پالپشتی دهرونی و کومه لایه تی له کارامه یی روبه روبونه وه و چاره سه ری کیشه کان لای قوتابیانی قوناغی سه ره تایه ی له قوتابخانه ی فرندزی کچان له رامه لالا" ئه م توێژینه وه یه له ولاتی فه له ستین ئه نجام دراوه، ئامانجی توێژینه وه که هه لسه نگاندنی کاریگه ری به رنامه ی پالپشتی دهرونی و کومه لایه تی له کارامه یی روبه روبونه وه و چاره سه ری کیشه کان لای قوتابیانی قوناغی سه ره تایه ی له قوتابخانه ی فرندزی کچان له رامه لالا، ئامرازه ی توێژینه وه که به کاره ییانی

رېځگای ئەزمونی (تصمیم تجربی) نمونه‌ی تووژینه‌وه‌که (۲۵۰) قوتابی له پۆلی (۱) سهره‌تایی تا پۆلی (۵) سهره‌تایی، گرنگترین ئەنجامه‌کانی هه‌بونی په‌یوه‌ندیه‌کی به‌هیز له‌نیوان هه‌ردو گروپی ئەزمونی و گروپی کۆنترۆل له‌پۆی رۆبه‌رۆبه‌وه و چاره‌سه‌ری کێشه‌کان دوا‌ی جێبه‌جێکردنی به‌نامه‌ی پالپشتی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی، له‌ به‌رژه‌وه‌ندی گروپی ئەزمونی.

د. تووژینه‌وه‌ی (عاشور و‌اخرون، ۲۰۱۹) ناو‌نیشانی تووژینه‌وه‌که بریتیبو له "پالپشتی کۆمه‌لایه‌تی و په‌یوه‌ندی به‌چه‌مکی خود لای مندالانی خاوه‌ن لاوازی بیستن" ئامانجی تووژینه‌وه‌که زانینی په‌یوه‌ندی نیوان پالپشتی کۆمه‌لایه‌تی و چه‌مکی خود لای مندالانی خاوه‌ن لاوازی بیستن بو، تووژینه‌وه‌که پێوه‌ری پالپشتی کۆمه‌لایه‌تی مندالانی خاوه‌ن لاوازی بیستن و پێوه‌ری چه‌مکی خود لای مندالانی خاوه‌ن لاوازی بیستن له‌خۆگرتوه، نمونه‌ی تووژینه‌وه‌که (۱۶) کور له قوتابخانه‌ی لاوازی بیستن (۲۸) مندال له‌په‌یمانگای لاوازی نابیستان گرنگترین ئەنجامه‌کانی هه‌بونی جیاوازی له‌نیوان مندالانی خاوه‌ن لاوازی بیستن له هه‌ر دو پێوه‌ری (پالپشتی کۆمه‌لایه‌تی به‌بواری گونجاو و چه‌مکی خود لای مندالانی خاوه‌ن لاوازی بیستن و نه‌بونی جیاوازی ئاماری له پێوه‌ری پالپشتی کۆمه‌لایه‌تی به‌پێی گۆراوی ره‌گه‌ز (کور و کچ)، و نه‌بونی جیاوازی ئاماری به‌پێی گۆراوی ره‌گه‌ز (کور و کچه‌کان) له‌پێوه‌ری چه‌مکی خود.

۲- رێکاربه‌کانی تووژینه‌وه

۱-۳- **کۆمه‌لگه‌ی تووژینه‌وه:** بریتیه له و تاکانه‌ن، که بابته‌ی کێشه‌ی تووژینه‌وه پێکده‌هێنن (سلیم و صالح، ۲۰۱۴: ۲۱)، کۆمه‌لگای ئەم تووژینه‌وه‌یه سه‌رجه‌م مندالانی ته‌مه‌ن (۵-۶) سالی باخچه‌ی حکومی و ناحکومی له سنوری به‌رپێوه‌به‌رایه‌تی په‌روه‌رده‌ی رانیه ده‌گریته‌وه دوا‌ی به‌ده‌ست خستنی ژماره‌ی کۆمه‌لگه‌ی تووژینه‌وه له به‌رپێوه‌به‌رایه‌تی په‌روه‌رده‌ی رانیه، کۆمه‌لگه‌ی تووژینه‌وه به‌م شیوه‌یه (۲۸۵۸) مندالی ته‌مه‌ن (۵-۶) سالی که (۱۴۳۴) کور و (۱۴۲۴) کچ بون له باخچه‌ی حکومی، و له باخچه‌ی ناحکومی (۸۶) کور و (۶۸) کچ بون بۆ سالی خۆیندنی (۲۰۲۱-۲۰۲۲).

۲-۳- **نونه‌ی تووژینه‌وه:** به‌شیکه له کۆمه‌لگه‌ی ئاماری تووژینه‌وه واته: کۆمه‌لیک تاکي کۆمه‌لگه‌ن هه‌لبژێردراون به‌مه‌به‌ستی کۆکردنه‌وه‌ی داتا و بریاردان و گشتاندنی ئەنجامه‌کان به‌سه‌ر ئەو کۆمه‌لگه‌یه‌ی تووژینه‌وه‌که‌ی تیدا کراوه" (یوسف، ۲۰۱۸: ۸۷)، نمونه‌ی ئەم تووژینه‌وه‌یه بریتیه له (۲۸۶) مندالی ته‌مه‌ن (۵-۶) سالی هه‌ریه‌که له باخچه‌ی مندالانی (په‌پوله، شایی، رهن، رهنو، ناسک، چۆپی، هه‌سیر، لانه)، (۱۴۳) کور و (۱۴۳) کچ، له‌به‌ر که‌می ژماره‌ی مندالان له‌باخچه‌ی ناحکومییه‌کان ۲۰% ی رێژه‌ی مندالان وهرگیرا له باخچه‌ی فامی ناحکومی که پیکهاتوه له (۳۲) مندال (۱۶) کور و (۱۶) کچ، له خشته‌ی (۱) پونکراوه‌ته‌وه، هه‌روه‌ها نمونه‌ی تووژینه‌وه‌که به‌شیوه‌ی هه‌رپه‌مه‌کی ساده هه‌لبژێردراوه، رێژه‌ی سه‌دی نمونه‌ی وهرگیراو بۆ ئەو کۆمه‌لگه‌یه‌ی تووژینه‌وه‌که‌ی له‌سه‌ر ئەنجام دراوه له باخچه‌ی حکومی (۱۰٪ * ۲۸۶ = ۲۸۵۸ ÷ ۱۰)

خشته‌ی (١) نمونه‌ی توێژینه‌وه

ژ	باخچه	کور	کچ	کۆی گشتی
١	په‌پوله	٢٠	٣٠	٦٠
٢	شایی	١٥	١٩	٣٨
٣	ره‌ز	١٦	١٧	٣٣
٤	ره‌نو	١٥	١٠	٢٥
٥	ناز	١٧	١٩	٣٥
٦	چۆپی	١٥	١٨	٣٠
٧	هه‌سێر	١٥	١٥	٣٠
٨	لانه	٢٠	١٥	٣٥
٩	فامی ناحکومی	١٦	١٦	٣٢
	کۆی گشتی	١٥٩	١٥٩	٣١٨

٣-٣- ئامرازی توێژینه‌وه: له‌به‌رنه‌بونی ئامرازیکی پێوانه‌کردنی گونجاو و تایبته‌ به‌ (پالپشتی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی لای مندالانی باخچه)، که گونجاو بیته‌ له‌گه‌ڵ تایبته‌مه‌ندی کۆمه‌لگه‌ی توێژینه‌وه، بۆیه‌ توێژه‌ران پێوانه‌یه‌کیان ئاماده‌کرد بۆ پێوانه‌کردنی پالپشتی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی لای مندالانی باخچه، توێژه‌ران ئامرازی چاوپیکه‌وتنیان له‌گه‌ڵ مندالانی ته‌مه‌ن (٥-٦) سالی باخچه بۆ کۆکردنه‌وه‌ی زانیارییه‌کان به‌کارهێناوه، هه‌روه‌ها ئاماده‌کردنی ئامرازه‌که‌ به‌پێی ئەم هه‌نگاوانه‌ی خواره‌وه‌ بو:

- هه‌نگاوه‌کانی ئاماده‌کردنی بره‌گه‌کان:

أ. گه‌رانه‌وه‌ بۆ چوارچۆیه‌ی تیۆری سه‌باره‌ت به‌ پالپشت و به‌هێزکردنی مندالی باخچه بۆ ئەم مه‌به‌سته‌ش توێژه‌ران (٤) پرسیاریان به‌پشت به‌ستن به‌تیۆری ره‌فتاری دارپشت بۆ ئەنجامدانی راپرسی کراوه‌ دابه‌شکردنی به‌سه‌ر (٢٤) مامۆستای باخچه‌ی مندالان له‌سنوری به‌رێوه‌به‌رایه‌تی رانیه، هه‌روه‌ها (٣) پرسیاریش ئاراسته‌ی (٣١) باوانی مندالانی باخچه‌ی مندالان کراوه، دواتر به‌سود وه‌رگرتن له‌م راپرسیه و ئەده‌بیات و سه‌رچاوه‌کانی پێشو توێژه‌ران (٥٢) بره‌گیان دارپشت تایبته‌ به‌ پالپشتی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی، به‌رامبه‌ره‌ر بره‌گه‌یه‌ک (٣) بژارده‌ دانرا که بریتیبون له‌ (به‌لێ، هه‌ندیجار، نه‌خێر) نمره‌کانیش بریتین له‌ (١، ٢، ٣) به‌پێی ریزبه‌ندیان.

ب. ده‌ستنیشانکردنی راستگۆی رواله‌تی پێوه‌ر: راستگۆیی به‌ واتای ئەوه‌ دیت که تاچه‌ند بره‌گه‌کانی پێوه‌ر به‌شیوه‌یه‌کی ورد و رێک و رێکخراو و یه‌کسان پێوانه‌ی دیارده‌که‌ ده‌که‌ن (علی، ٢٠١٦: ١١)، به‌ مه‌به‌سته‌ی

ده‌ستنیشان کردنی راستگۆی رواله‌تی پیوه‌ر له‌رێگه‌ی وه‌رگرتنی رابوچونی شاره‌زایان پیوه‌ره‌که دابه‌شکرا به‌سه‌ر کۆمه‌لێک شاره‌زا، که بریتییون له (٢٤) شاره‌زا له‌ بواری په‌روه‌رده و ده‌رونزانی، که داویان لیکرا رای خۆیان له‌سه‌ر گونجاوی و نه‌گونجاوی بره‌گه‌کان و بژارده‌کان بخه‌نه‌رو، هه‌ر گۆرانکاریه‌ک پێیان باش بیت، دوا‌ی کۆکردنه‌وه‌ی فۆرمه‌کان به‌پشت به‌ستن به‌ بیرو‌رای شاره‌زایان ئه‌م گۆرانکاریانه ئه‌نجام درا:

یه‌که‌م: سه‌باره‌ت مانه‌وه و لابردنی بره‌گه‌کان، توێژه‌ر پشتی به‌رێژه‌ی رێکه‌وتنی (٨٠%) به‌ست بۆ مانه‌وه‌ی بره‌گه‌کان به‌م شیوه‌یه‌ش (٢٤) بره‌گه‌ لادران.

دوهم: له‌ژێر رۆشنایی تییینی شاره‌زایان گۆرانکاری له‌دارشتن و چاکسازی زمانه‌وانی له‌چه‌ند بره‌گه‌یه‌کی پێوانه‌که ئه‌نجامدرا.

پ. هیزی جیاکه‌ره‌وه‌ی بره‌گه‌کان: مه‌به‌ست له‌ هیزی جیاکه‌ره‌وه‌ بریتیه‌ له‌ توانای بره‌گه‌ له‌ جیاوازیکردن له‌ نیوان ئاست به‌رزه‌کان و ئاست نزمه‌کان له‌ نیوان ئه‌وتاکانه‌ی پیوه‌ره‌که‌یان له‌سه‌ر ئه‌نجامدراوه ئه‌مه‌ش به‌گوێره‌ی نیشانه‌یه‌ک یا جیاکه‌ره‌وه‌یه‌ک که ئه‌م بره‌گه‌یه‌ له‌وانی تر جیاکاته‌وه، له‌کاتی هه‌ژمارکردنی هیزی جیاکه‌ره‌وه‌ بۆ بره‌گه‌کانی پیوه‌ر، بره‌گی باش بریتیه‌ له‌و بره‌گه‌یه‌ی هیزی جیاکه‌ره‌وه‌ی به‌رز بیت (سلمان، ٢٠١٢: ١٩٩)، به‌پێی پیوه‌ری (ئیبیل) هه‌ر بره‌گه‌یه‌ک هاوکۆله‌کی جیاکاری له (٠،٤٠) زیاتر بیت بره‌گه‌یه‌کی زۆر باشه‌ سه‌رجه‌م بره‌گه‌کانی ئه‌م پیوه‌ره‌ هاوکۆله‌کی جیاکاریان له (٠،٤٠) زیاتره. دوا‌ی ئه‌نجامدانی چاوپێکه‌تن له‌گه‌ڵ ئه‌ندامانی نمونه‌ی توێژینه‌وه‌ و وه‌رگرتنی ژماره‌ی دیاریکراوی نمونه‌ی توێژینه‌وه‌ و داخ‌کردنی فۆرمه‌کان له‌ به‌رزترین نمره‌وه‌ بۆ نزمترین، ئینجا فۆرمه‌کانی کۆمه‌له‌ی نمره‌ به‌رزه‌کان به‌رێژه‌ی (٢٧%) کۆمه‌له‌ی نمره‌ نزمه‌کان به‌رێژه‌ی (٢٧%) وه‌رگیرا، دواتر ناوه‌نده‌ ژمیره‌ی بۆ هه‌ر بره‌گه‌یه‌ک ده‌ره‌یترا له‌ هه‌ردو گروپه‌که (کۆمه‌له‌ی نمره‌ به‌رزه‌کان و کۆمه‌له‌ی نمره‌ نزمه‌کان) به‌ به‌کارهێنانی ئه‌و رێگه‌یه‌ به‌پشت به‌ستن به‌ پاکجی ئاماری بۆ زانسته کۆمه‌لایه‌تیه‌کان (SPSS)، دۆزینه‌وه‌ی هیزی جیاکه‌ره‌وه‌ بره‌گه‌کان ئه‌ویش به‌پێی به‌های (T) ئه‌نجامه‌کان ئه‌وه‌ ده‌رده‌خه‌ن، که به‌های (T.Test) له‌ ئاستی به‌لگه‌داری ئاماریه

خشته‌ی (٢) هیزی جیاکه‌ره‌وه‌ی بره‌گه‌کان بۆ پیوه‌ری پالپشتی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی

بره‌گه‌	کۆمه‌له‌ی نزم		کۆمه‌له‌ی به‌رز		به‌های ت هه‌ژمارکراو	به‌لگه‌داری ئاماری
	ناوه‌نده‌ژمیره‌ی	لادانی پیوه‌ر	ناوه‌نده‌ ژمیره‌ی	لادانی پیوه‌ر		
١	١.٦٠٤	٠.٧٥٥	٢.٩١٨	٠.٣١٤	١٤.٨٨	٠.٠٥
٢	١.٦٨٦	٠.٧٥٥	٢.٩٤١	٠.٢٣٥	١٤.٧١	٠.٠٥
٣	١.٨٠٢	٠.٧٦٤	٢.٨٩٥	٠.٣٠٧	١٢.٣٠	٠.٠٥
٤	١.٦٩٧	٠.٧٥٢	٢.٩٣٠	٠.٢٥٦	١٤.٣٧	٠.٠٥
٥	٢.٢٧٩	٠.٨٣٥	٢.٨٨٨	٠.٤١٧	٦.٠٠٤	٠.٠٥

٠.٠٥	٩.٩٢٩	٠.٤٩٧	٢.٨٤٨	٠.٩٢٨	١.٧٢٠	٦
٠.٠٥	٩.٨٢٨	٠.٤٤٥	٢.٨٨٣	٠.٨٣١	١.٨٨٣	٧
٠.٠٥	٧.٢٨٧	٠.٧٢٢	٢.٦١٦	٠.٨٤٢	١.٤٤٤	٨
٠.٠٥	٨.١٧٢	٠.٣٦٣	٢.٩٠٧	٠.٨٤٨	٢.٠٩٣	٩
٠.٠٥	٧.٥٥٥	٠.٣٥٧	٢.٨٨٣	٠.٨٠٩	٢.١٦٢	١٠
٠.٠٥	٩.٥٤٥	٠.٤٢٨	٢.٨٧٢	٠.٨٠٨	١.٩٠٣	١١
٠.٠٥	٦.٤٨٦	٠.١٥١	٢.٩٧٦	٠.٦٨١	٢.٦٤٤	١٢
٠.٠٥	٨.١٥٦	٠.١٠٧	٢.٩٨٨	٠.٨٣٩	٢.٤٤٤	١٣
٠.٠٥	٥.٦٩٣	٠.١٠٧	٢.٩٨٨	٠.٧٣٠	٢.٥٣٤	١٤
٠.٠٥	٤.٧٢٠	٠.٠٠٠	٣.٠٠٠	٠.٥٧١	٢.٧٠٩	١٥
٠.٠٥	٤.٢٥٧	٠.٠٠٠	٣.٠٠٠	٠.٥٨٢	٢.٧٣٢	١٦
٠.٠٥	٤.٧٧١	٠.١٠٧	٢.٩٨٨	٠.٦٤٦	٢.٦٥١	١٧
٠.٠٥	٥.٠٧٣	٠.١٠٧	٢.٩٨٨	٠.٦٧١	٢.٦١٦	١٨
٠.٠٥	٥.٤٩٣	٠.٢٦١	٢.٩٥٣	٠.٦٩٨	٢.٥١١	١٩
٠.٠٥	٦.٦٣٨	٥.١٨١	٥٢.٥٠٩	١٤.١٦٥	٤١.١١٤	گشتی

أ. په یوه ندى برکه به نمره ی گشتی پیوه: ئەم شیوازه پشتی پیده به ستریت بو دیاریکردنی گونجاوی برکه ی پیوه ره له گه ل هه مو پیوه ره ئەمه ش پشت به ستن به دهره نانی هاوکۆلکه ی پیوسۆن له نیوان نمره ی هه ر برکه یه که له نمره ی گشتی برکه کان.

خشته ی (٣) هاوکۆلکه ی په یوه ندى نمره ی هه ر برکه یه که له گه ل نمره ی گشتی پیوه ی

پالپشتی دهرونی و کۆمه لایه تی

برکه	هاوکۆلکه ی په یوه ندى (پیوسون)	ئاستی به لگه داری
١	٠.٧٥٤	٠.٠٥
٢	٠.٧٤٦	٠.٠٥
٣	٠.٦٨٥	٠.٠٥
٤	٠.٧٥٠	٠.٠٥
٥	٠.٥١٩	٠.٠٥
٦	٠.٦١١	٠.٠٥
٧	٠.٦٢٦	٠.٠٥
٨	٠.٥٤٦	٠.٠٥
٩	٠.٥٥٩	٠.٠٥
١٠	٠.٥١٩	٠.٠٥
١١	٠.٦٤٧	٠.٠٥

۰.۰۵	۰.۵۹۷	۱۲
۰.۰۵	۰.۶۰۸	۱۳
۰.۰۵	۰.۴۷۰	۱۴
۰.۰۵	۰.۴۴۷	۱۵
۰.۰۵	۰.۴۸۰	۱۶
۰.۰۵	۰.۴۴۰	۱۷
۰.۰۵	۰.۴۸۶	۱۸
۰.۰۵	۰.۴۲۸	۱۹

ج. جیگیری پیوه‌ر: واته پیوانه‌ی تاکیک چهند جاریک دوباره بکریتته‌وه ئه‌وا به‌نزیکه‌یی هه‌مان نمره‌ی جیگیری ده‌دات، واتا ئه‌و تاکه‌ی تاقیکردنه‌وه پیوانه‌بیه‌کانی بۆ ده‌کریت به‌نزیکه‌یی هه‌مان ئاسست ده‌بیت ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر که‌سی تاقیکاریش که به‌م کاره هه‌لده‌ستیت جیاواز بیت یاخود بگوریت به‌لام تاقیکردنه‌وه جیگر و نه‌گور ده‌بیت و هه‌مان ئه‌نجام ده‌رده‌خات له هه‌ردو حاله‌ته‌که‌دا (حنان ونعیم، ۲۰۲۰: ۱۲۶)، له‌م توێژینه‌وه‌یه‌دا توێژه‌ر ریگای کرونباخ ئه‌لفای به‌کاره‌یناوه، که‌یه‌کیکه له‌ریگه‌کانی دۆزینه‌وه‌ی جیگیری پیوه‌ر، به‌های جیگیری پیوه‌ر (۰.۷۷) بو ئه‌مه‌ش ئاماژه‌یه بۆ جیگیری پیوه‌ره‌که له‌ روی زانسته‌یه‌وه ریژه‌یه‌کی په‌سه‌ند و باشه.

۳-۴- ئه‌نجامدانی توێژینه‌وه: دوا‌ی ده‌ره‌ینانی راستگۆی و جیگیری بۆ پیوه‌ره‌که، هه‌ستاین به‌جیبه‌جیکردنی پیوه‌ره‌که به‌سه‌ر نمونه‌ی توێژینه‌وه‌که‌دا به‌شیوه‌ی کوتایی، به‌مه‌به‌ستی ئه‌نجامدانی توێژینه‌وه له‌ ریکه‌وتی (۲۰۲۲-۴-۱۰ تاوه‌کو ۲۰۲۲-۴-۲۸)، توێژه‌ران چاوپیکه‌وتن‌یان له‌گه‌ل (۳۱۸) مندالی باخچه ئه‌نجامدا له (۸) باخچه‌ی حکومی و ناحکومی.

۳-۵- ئامرازه ئاماریه‌کان:

به‌مه‌به‌ستی شیکردنه‌وه‌ی (داتا‌کان) سوود له‌پروگرامی پاکجی ئاماری بۆ زانسته کۆمه‌لایه‌تییه‌کان (SPSS) وه‌رگیراوه به‌به‌کاره‌ینانی چهند هاوکیشه‌یه‌کی ئاماری بریتین له‌ ئه‌وانه‌ی خواره‌وه:

أ. هاوکیشه‌ی (Cronbach Alpha) بۆ ده‌ره‌ینانی جیگیری پیوه‌ر.

ب. هاوکیشه‌ی (One sample T.test) بۆ به‌راوردکردنی تیکرای نمونه‌ی توێژینه‌وه‌که له‌گه‌ل تیکرای گریمانی کۆمه‌لگه.

پ. هاوکیشه‌ی (Independent sample T.test) بۆ زانینی جیاوازی به‌لگه‌داری ئاماری پالپشتی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی مندالانی باخچه به‌پیی گۆراوی: ره‌گه‌ز مندال، جووری باخچه (حکومی، ناحکومی).

ب. هاوکیشه‌ی (ANOVA) بۆ زانینی جیاوازی به‌لگه‌داری ئاماری پالپشتی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی مندالانی باخچه به‌پیی گۆراوی ئاستی ئابوری.

۴-۱- خسته‌روی ئه‌نجامه‌کان و شیکردنه‌وه‌یان

دوای جیبه‌جیکردنی پیوه‌ری به‌کارهاتو له تووژینه‌وه‌که‌مان و داخ‌کردنی له پرۆگرامی (SPSS) سه‌رجه‌م ئەنجامه‌کان به پێی ئامانجه‌کانی به‌شی یه‌که‌می تووژینه‌وه‌که‌ ده‌ره‌ینرا، که به‌م شیوه‌یه‌ی خواره‌وه‌ بو: ئامانجی یه‌که‌م: زانینی ئاستی پالپشتی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی لای نمونه‌ی تووژینه‌وه‌ به‌گشتی به‌مه‌به‌ستی ده‌ره‌ینانی ئەم ئامانجه‌هه‌ستاین به‌ ده‌ره‌ینانی ناوه‌نده‌ ژمیره‌یی نمونه‌ی تووژینه‌وه‌که‌مان به‌شیوه‌یه‌کی گشتی و به‌راوردکردنی به‌ناوه‌ندی گریمانه‌یی پیوه‌ره‌که‌ به‌م شیوه‌یه‌ بو بۆ نمونه‌ی تووژینه‌وه‌که‌مان که ژماره‌یان (۳۱۸) منداڵ بو، ناوه‌نده‌ ژمیره‌ییان (۴۸.۹۹) و به‌لادانی پیوه‌ری (۶.۰۴۳) به‌نمره‌ی ئازادی (۳۱۷)، به‌ به‌راوردکردنی به‌ ناوه‌ندی گریمانه‌یی پیوه‌ر^۱ (۳۸) بو، ئەوه‌ بۆمان ده‌رده‌خات که ناوه‌نده‌ ژمیره‌یی به‌رزتره‌ له ناوه‌ندی گریمانی پیوه‌ر، به‌مه‌به‌ستی ده‌ره‌ینانی به‌لگه‌داری ئاماری جیاوازی نیوان ناوه‌نده‌ ژمیره‌یی و ناوه‌ندی گریمانه‌یی (One sample T.test) مان به‌کاره‌ینا که به‌هاکه‌ی (۳۲.۴۳) بو، به‌پێی پرۆگرامی (SPSS) به‌لگه‌داری ئاماریه‌هه‌یه‌ له ئاستی (۰.۰۵) وه‌ک له‌خشته‌ی (۴) خراوه‌ته‌پو.

خشته‌ی(۴) ئاستی پالپشتی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی نمونه‌ی تووژینه‌وه‌که‌ به‌گشتی

ژماره‌ی نمونه‌ی تووژینه‌وه‌	ناوه‌ندی گریمانی	ناوه‌نده‌ ژمیره‌یی	لادانی پیوه‌ری	نمره‌ی ئازاد	به‌های t	ئاستی به‌لگه‌داری
۳۱۸	۲۸	۴۸.۹۹	۶.۰۴۳	۳۱۷	۳۲.۴۳	۰.۰۵

ئو ئەنجامه‌ ده‌ریده‌خات که ئاستی پالپشتی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی لای نمونه‌ی تووژینه‌وه‌که‌ به‌ گشتی بونی هه‌یه، تووژهران ئو ده‌رئه‌نجامه‌ ده‌گه‌رینینه‌وه‌ بۆ گرنگی پیدان و پشتگیری و پالپشتی خیزان و هه‌ستکردن به‌ به‌رپرسیاریتی لای باوان و درککردنیان به‌ بایه‌خی ئەم قۆناغه‌ی ته‌مه‌ن و دابینکردنی پیوستیه‌کانیان له‌لایه‌ن باوان، هه‌روه‌ها به‌هه‌ند وه‌رگرتن و گرنگی ئەم قۆناغه‌ی ته‌مه‌ن لای مامۆستایانی باخچه‌ ده‌ربیرینی هه‌ست و سۆزی خۆیان بۆ منداڵه‌کان، سه‌ره‌رای بونی چالاکي جۆراوجۆر له‌ باخچه‌ و به‌شدارپیکردنی منداڵان له‌و چالاکيانه، ئەم ئەنجامه‌ هاوشیوه‌یه‌ له‌گه‌ل تووژینه‌وه‌ی (جرايسه، ۲۰۱۹).

ئامانجی دوهم: زانینی ئاستی پالپشتی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی به‌پێی چه‌ند گۆراویک: ره‌گه‌زی منداڵ، جۆری باخچه‌(حکومی، ناحکومی)، ئاستی ئابوری خیزان.

أ. ره‌گه‌زی منداڵ: بۆ زانینی جیاوازی ئاستی پالپشتی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی به‌پێی گۆراوی ره‌گه‌ز، جیاوازی نیوان ناوه‌نده‌ ژمیره‌یی کور و کچه‌کان ده‌ره‌ینرا، ئەنجامی کوربه‌کان که (۱۵۹) کور بون ناوه‌نده‌ ژمیره‌ییان (۴۸.۱۶) و به‌لادانی پیوه‌ری (۶.۱۷) و ناوه‌نده‌ ژمیره‌یی کچه‌کان (۴۹.۸۱) و به‌لادانی پیوه‌ری (۵.۸۱) بو، ئەوه‌ ئەوه‌مان بۆ ده‌رده‌خات که ناوه‌نده‌ ژمیره‌یی کچه‌کان به‌رزتره‌ له‌ ناوه‌نده‌ ژمیره‌یی کوربه‌کان بۆ ده‌ره‌ینانی ئاستی به‌لگه‌داری ئاماری تاقیکردنه‌وه‌ی تائی بۆ دو نمونه‌ی سه‌ربه‌خۆ Independent (Sample T.test) به‌کاره‌ینرا، که به‌هاکه‌ی (۲.۴۵) به‌لگه‌داری ئاماری هه‌بو له‌ ئاستی (۰.۰۵) به‌پێی

پروگرامی (SPSS) واتا پالپشتی دهرونی و کومه لایه تی لای منداله کچه کان زیاتر بو بهراورد به منداله کورپه کان وهک له م خشته یه ی خواره وه خراوه ته رو

خشته ی (5) ئاستی پالپشتی دهرونی و کومه لایه تی به پپی گورای (رهگه ز)

رهگه ز	ژماره ی نمونه	ناوهنده ژمیره یی	لادانی پیوه ری	به های t	ئاستی به لگه داری ئاماری
کور	159	48.16	6.17	2.45	0.05
کچ	159	49.81	5.81		

تویژه ران ئه و دهرئه نجامه دهگه پیننه وه بو شیوازی پهروه دهرکردنی کچ له خیزانه کانداه له گرنگی پیدان و دهستبه رکردنی پیویسته یه کان و دهربرینی ههست و سۆزی زیاتر بو کچه کان له لایه ن خیزانه کانیا ن، سه ره رای ئه وه ی که تایبه تمه ندی کچه کان وایه ههست و سۆزی خویان دهرده برن ئه مهش وای کردوه خوشه ویستی سه رنجی باوان به لای خویاندا رابکیشن، ئه م ئه نجامه هاوشیوه ی تویژینه وه ی (المحتسب، 2010)، و تویژینه وه ی (احمد و عبدالرحیم، 2016) ه.

ب. جو ری باخچه (حکومی، ناحکومی): به مه بهستی به دهسته ییانی ئه م ئامانجه بهراوردی نیوان ئه نجامی ئه و مندالانه ی له باخچه ی مندالانی حکومین له گه ل ئه و مندالانه ی له باخچه ی مندالانی ناحکومین کرا، به هوی ئه وه ی ژماره ی ئه ندامانی کومه لگه ی تویژینه وه که مان له باخچه ی ناحکومی زور که متر بو بهراورد به باخچه ی حکومی بو یه ژماره ی نمونه ی وه رگی راو له باخچه ی حکومی (286) مندال بو بهراورد کرا به ژماره ی مندالان له باخچه ی ناحکومی که (32) مندال بو که ناهنده ژمیره یی مندالان له باخچه ی حکومی (49.20) بو به لادانی پیوه ری (5.95) ناهنده ژمیره یی مندالانی باخچه ی ناحکومی (47.12) ولادانی پیوه ری (6.62) بو، ئه مهش ئه وه دهرده خات ناهنده ژمیره یی مندالانی باخچه ی حکومی به رزتره بهراورد به ناهنده ژمیره یی مندالانی باخچه ی ناحکومی بو دهره ییانی ئاستی به لگه داری ئاماری تاقیکردنه وه ی تائی بو دو نمونه ی سه ره به خو (Independent Sample T.test) به کاره ییتره، که به ها که ی (1.85) بو ئاستی به لگه داری ئاماری (0.05) بو ئه مهش به پپی پروگرامی (SPSS) به لگه داری ئاماری نه بو، واتا جیاوازی نیه له نیوان مندالانی باخچه ی (حکومی و ناحکومی)، وهک له م خشته یه ی خواره وه پونکراوه ته وه

خشته ی (6) ئاستی پالپشتی دهرونی و کومه لایه تی مندالان به پپی گورای جو ری باخچه (حکومی، ناحکومی)

بخچه	ژماره ی نمونه	ناوهنده ژمیره یی	لادانی پیوه ری	به های t	ئاستی به لگه داری ئاماری
حکومی	286	49.20	5.95	1.85	0.05 نیه تی
ناحکومی	32	47.12	6.62		

ئەو ئەنجامە دەریدەخات ئاستی پالپشتی دەرونی و کۆمەلایەتی مندالان بەپێی گۆڤاوی جۆری باخچە (حکومی، ناحکومی) جیاوازی بەلگەداری ئاماری نیه توێژەرانی ئەو ئەنجامە دەگەریننەو بە پالپشتی خێزانەکان لەبەرئەو دەوای مندالان لەلایەن خێزانەکانیان پالپشتی دەرونی و کۆمەلایەتی دەکرین و گرنگیان پێدەدریت جا لە هەر جۆریکی باخچە مندالان بن، ئەو دەوای کردووە جیاوازی بەلگەداری ئاماری نەبیت لەنیوان باخچە حکومی و ناحکومی لە پالپشتی دەرونی و کۆمەلایەتیدا.

پ. ئاستی ئابوری خێزان: بۆ زانیی ئاستی پالپشتی دەرونی و کۆمەلایەتی بەپێی گۆڤاوی باری ئابوری خێزان، وەک لە توێژینەووەکەمان بەس ئاست دیاریمان کردبو (خراب، باش، زۆرباش) دەوای کۆکردنەو دەوای داتاگان و بەراوردکردنی ناوەندە ژمیرەبیان بەو شیوەیە خوارووە بو، ناوەندە ژمیرەبیی ئەو خێزانانە ئاستی ئابوریان خراب بو (۲۳) خێزان بون ناوەندە ژمیرەبیان (۴۸.۸۲) و لادانی پیوهری (۶.۲۲) بو، (۲۲۶) خێزان ئاستی ئابوریان باش بو ناوەندە ژمیرەبیان (۳۴۹.۲۸) و لادانی پیوهری (۶.۰۳) بو، هەر وەها (۶۹) خێزان ئاستی ئابوریان زۆرباش بو ناوەندە ژمیرەبیان (۴۸.۰۸) و بەلادانی پیوهری (۶.۰۱) بو، بە بەراوردکردنیان، دەرکەوت ئەو خێزانانە ئاستی ئابوریان باش بو ئاستی پالپشتی بەرزتر بو بەراورد بەو خێزانانە ئاستی ئابوریان زۆرباش یان خراب بو، بەمەبەستی دەرھینانی بەلگەداری ئاماری (One-wayANOVA) بەکارھینرا، کە بەھایی (F) (۱.۰۵۳) بەپێی پرۆگرامی (SPSS) ئاستی بەلگەداری ئاماری نەبو ئەمەش دەریدەخات کە جیاوازی نییە لە ئاستی پالپشتی دەرونی و کۆمەلایەتی بەپێی گۆڤاوی باری ئابوری خێزان، وەک لەم دوخستەیی خوارووە پونکراووەتەو

خستەیی (۷) ئاستی پالپشتی دەرونی و کۆمەلایەتی بەپێی گۆڤاوی ئاستی ئابوری خێزان

ئاست	نمونه	ناوەندە ژمیرەبیی	لادانی پیوهری
خراب	۲۳	۴۸.۸۲	۶.۲۲
باش	۲۲۶	۴۹.۲۸	۶.۰۳
زۆرباش	۶۹	۴۸.۰۶	۶.۰۱

خستەیی (۸) پونکردنەو دەوای بەلگەداری ئاماری لە نیوان گروپەکان لە ئاستی پالپشتی دەرونی و کۆمەلایەتی بەپێی گۆڤاوی باری ئابوری خێزان

کۆی دوچاگان	نمرە ئازاد	دوچای ناوەند	نرخە F	ئاستی بەلگەداری
۷۶.۹۰	۲	۳۸.۴۵۰	۱.۰۵۳	۰.۰۵ نیەتی
۱۱۵۰.۱۰۸۸	۳۱۵	۳۶.۵۱۱		
۱۱۵۷۷.۹۸۷	۳۱۷			

توێژەرانی ئەم ئەنجامە دەگەریننەو بەو ئەو دەوای لە ئیستادا پالپشتی دەرونی و کۆمەلایەتی بۆ ئاستی باخچە ئەو فشارە ئابوریە بۆ خێزانەکان دروست ناکات کە جیاوازی بەپێی ئاستی ئابوری دروست بکات،

واته توانا و تیجۆی کهمی پیویسته له‌روی ماددی و معنه‌ویه‌وه، خیزانه‌کان له‌تونایاندا هه‌یه ئه‌و پیداوێستیان هه‌یه بۆ منداله‌کانیان ده‌سته‌به‌ر بکه‌ن، که ده‌بیته هۆی پالپشتی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی بۆ مندال.

٤-٢- راسپارده و پێشیاره‌کان

یه‌که‌م: راسپارده‌کان

أ. راپه‌ینانی باوان له‌سه‌ر شیوازه‌کانی پالپشتی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی بۆ مندال له‌لایه‌ن دامه‌زراوه‌ پهیوه‌ندیداره‌کان.

ب. له‌ رێگه‌ی ده‌زگا و که‌نالی تایبه‌ت، کردنه‌وه‌ی خول و به‌رنامه و سیمینار په‌روه‌رده‌یی له‌سه‌ر شیوازه‌کانی په‌روه‌رده‌کردن بۆ باوان و به‌خێوکارانی مندال.

ج. کردنه‌وه‌ی خول و سیمیناری زانستی بۆ مامۆستایانی باخچه له‌سه‌ر کارامه‌بیه‌کانی وانه‌وتنه‌وه له‌سه‌ر بنه‌مای پالپشتی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی.

دوهم: پێشیاره‌کان

أ. ئه‌نجامدانی توێژینه‌وه‌یه‌کی هاوشیوه‌ی ئه‌م توێژینه‌وه‌یه له‌سه‌ر ئاستی هه‌ریمی کوردستان

ب. ئه‌نجامدانی توێژینه‌وه‌یه‌ک هاوشیوه‌ی ئه‌م توێژینه‌وه‌یه له‌سه‌ر پالپشتی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی و پهیوه‌ندی به‌حه‌زی زانیاری خوازی لای مندالانی باخچه.

ج. ئه‌نجامدانی توێژینه‌وه‌یه‌ک له‌سه‌ر پالپشتی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی و پهیوه‌ندی به‌ره‌فتاری سه‌ربه‌خۆیی لای مندالانی باخچه.

د. ئه‌نجامدانی توێژینه‌وه‌یه‌ک له‌سه‌ر شیوازی مامه‌له‌کردنی باوان و پهیوه‌ندی به‌ پالپشتی ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌تی لای مندالانی باخچه.

The Level of Psychosocial Support of Parents for Children during Kindergarten

Hazhar Qadir Ibrahim¹ - Rangin Abubakr Pirot²

¹Department of Kindergarten, College of Basic Education, University of Raparin, Ranya Kurdistan Region, Iraq.

²Department of Kindergarten, College of Basic Education, Salahaddin University, Erbil, Kurdistan Region, Iraq.

Abstract:

The objectives of this study are to realize the level of psychological and social support of parents through the study sample in general and to comprehend the level of psychological and social support based on some variables, such as gender of children, types of kindergarten (public or private), economic status of family. Thus, to achieve the aims of the study, a scale of 19 items was prepared with each section consisting of three options. After extracting the psychometric characteristics (reliability and validity), the research scale was carried out through interviews with the sample of 318 children between the ages of and (5-6) in the kindergartens of Ranya city. Later, the interview forms were collected and the results were analyzed using the SPSS program. The results revealed that the level of psychological and social support generally exists, and based on the variables, no major differences of psychosocial support were noticed in the study sample, except for the gender variable which was higher among girls. Finally, some recommendations and suggestions were presented.

Key words: Psychosocial Support, Parents, Kindergarten Children.

سه‌رچاوه‌كان:

- ابو الوفا، نجلاء إبراهيم وحسين، خيرى احمد (٢٠١٩) الإبداع في مرحلة الطفولة المبكرة بين الواقع والمأمول، كلية التربية، جامعة اسوان.
- احمد، ابوحماد ناصرالدين إبراهيم (٢٠١٥) أثر برنامج إرشادي جمعي قائم على الدعم النفسي الاجتماعي في تنمية استراتيجيات مواجهة الضغوط النفسية وتحسين مستوي التكيف الاجتماعي لدى عينة من طالبات المرحلة الأساسية العليا، المجلة المصرية للدراسات النفسية، المجلد ٢٥، العدد ٨٨.
- احمد، صلاح حمدان وعبدالرحيم، نجدة محمد (٢٠١٦) المساندة الاجتماعية وعلاقتها بالضغوط النفسية لدى الاطفال الفلسطينيين في مناطق المواجهة، كلية التربية، جامعة السودان للعلم والتكنولوجيا، مجلة العلوم التربوية
- احمد، علي (٢٠١٧) اهمية مؤسسات رياض الاطفال في تحقيق التربية المتكاملة لاطفال ما قبل المدرسة، كلية التربية، جامعة القدس، فلسطين.
- الابن (الشبكة العالمية لوكالات التعليم في حالات الطوارئ) (٢٠١٨) تيسير الرفاه النفسي والتعلم الاجتماعي والعاطفي.
- بدره، سهام سمير (٢٠١٤) الدعم النفسي- الاجتماعي وعلاقته بكل من الحاجات النفسية والرضا عن الحيات لدى المسنين، رسالة دكتوراه، كلية التربية، جامعة دمشق.
- بركات، زياد (٢٠١٩) مظاهر النمو لدى اطفال مرحلة الروضة من وجهة نظر المعلمات في محافظة طولكرم، كلية التربية، جامعة القدس، فلسطين.
- بوشامة، نورالهدى و غويل، ريمة (٢٠١٦) دور الروضة في تحقيق التوافق النفسي والاجتماعي لدى الطفل، رسالة ماجستير، كلية العلوم الانسانية والاجتماعية، جامعة محمد الصديق بن يحي-جيجل.
- جرايسة، اديل يوسف سالم (٢٠١٩) تأثير برنامج الدعم النفسي- الاجتماعي على مهارات مواجهة وحل المشكلات لدى طالب المرحلة الابتدائية في مدرسة الفرندز للبنات في رام الله، رسالة ماجستير، جامعة القدس.
- حسن، حميد حسن و شاكر أنوار فاروق (٢٠١٥) فاعلية أسلوب التعزيز في التحصيل والاتجاه نحو مادة التاريخ لدى طالب الصف الاول المتوسط، كلية تربية للعلوم الانسانية، المجلة ديالي، عدد ٦٨.
- حنان، بشته ونعيم، بوعشمة (٢٠٢٠) الصدق والصبوات في البحوث الاجتماعية. جامعة محمد الصديق بن يحي جيجل، مجلة دراسات في علوم الانسان والمجتمع، مجلد ٣، عدد ٢
- الدوسرى، خليفة ناصر العمارى (٢٠٢٠) الدعم النفسي الاجتماعي وعلاقته بالضغوط النفسية لدى رجال الشرطة في دولة قطر، جامعة بروني، لندن، المجلة الاكاديمية للابحاث والنشر العلمي.
- دياب، مروان عبدالله، (٢٠٠٦) دور المساندة الاجتماعية كمتغير وسيط بين الاحداث الضاغطة والصحة النفسية للمراهقين الفلسطينيين، رسالة ماجستير، جامعة الاسلامي، غزة، فلسطين.
- سعيد، منى (٢٠٢٠) علم النفس التعليمي، كلية التربية، جامعة المنوفية.
- سلمان، احمد داود (٢٠١٢) اثر أنموذج ثيلين في تحصيل طلبة كلية التربية الاساسية / جامعة ديالى في مادة منهج البحث التربوي، كلية التربية الاساسية، مجلة الفتح، عدد ٥٠.
- سليم، خنوقه صالح، بالباقي (٢٠١٤) التربية البدنية و الرياضية وعلاقتها بالنمو النفسي الاجتماعي لتلاميذ الطور الثانوي من (١٥-١٨) سنة، رسالة ماستر، جامعة قاصدى مرباح ورقلة.
- الشكري، فتاح محمد (٢٠١٩) دورالنمو اللغوي في بناء شخصية طفل ما قبل المدرسة، كلية التربية، الجامعة المرقب، لمجلة كلية التربية، المجلد ١، العدد ٤.
- شهبو، سامية مختار محمد (٢٠١٨) فعالية برنامج للتدريب على المهارات الاجتماعية في خفض الشعور بالخجل لدى عينة من أطفال الروضة، كلية التربية النوعية، جامعة الزقازيق مجلة الطفولة العدد ٣٠.
- صالح، جعفر عوض احمد (٢٠١٦) استراتيجيات تعلم الاطفال وتعليمهم الشائعة من وجهة نظر معلمات رياض الاطفال الخاصة، رسالة ماجستير، كلية العلوم التربوية، جامعة الشرق الاوسط.
- عاشور، حاتم محمد واخرون (٢٠١٩) المساندة الاجتماعية وعلاقتها بمفهوم الذات لدى الاطفال ضعاف السمع، المجلة العلوم النفسية التربوية.

- عباس، عبير امين (٢٠١٦) أساليب مواجهة الصدمة النفسية وعلاقتها بالمساندة الاسرية لدى عينة من المراهقين في الايواء في مدينة دمشق، رسالة ماجستير، كلية التربية، جامعة دمشق، سوريا.
- عبدالرحمن، نورا احمد حسين (٢٠٢٠) المساندة الاجتماعية لدى الاطفال، جامعة المنصورة، رسالة ماجستير، المجلة تربية للطفولة المبكرة، العدد ٢، المجلد ٧.
- عبدالرزاق، امانى إبراهيم الدسوقي (٢٠١٨) فاعلية برنامج إرشادي لتخفيف بعض المشكلات النفسية لدى اطفال الروضة المساء إليهم، جامعة بورسعيد، مجلة كلية التربية، العدد ٤٠.
- عبدالهادي، نيفين محمد صالح (٢٠١٣) فاعلية برنامج الدعم النفسي الاجتماعي على المدارس الاساسية في تنمية بناءة اللعب و الثقة بالنفس والتسامح، رسالة ماجستير، كلية التربية، جامعة الاسلامي، غزة، فلسطين.
- عثمان، عبدالتواب علي محمد (٢٠١٦) دور رياض الأطفال في توعية طفل الروضة بمفاهيم الثقافة الصحية من وجهة نظرالمعلمات وأمهات الأطفال في ضوء بعض المتغيرات، جامعة الازهر، مجلة كلية التربية، العدد ١٦٩.
- عزالدين، احمد عزيز (٢٠١٤) بنهماكاني دهرونزاني گشتي، چ ١، چاپخانهی رۆژههلات، ههولير.
- علي، جوان بهادين (٢٠١٦) رۆلى ريكلامى تهلهفزيونى لهسه ر هفتارى مندالانى باخچهى ساوايان له روانگهى بهخيتوكه رانه وه، كۆليژى پهروه رده زانكۆى كۆيه، گۆڤارى زانكۆى كۆيه، ژماره ٣٩.
- علي، خديجة حمو (٢٠١٨) مساهمة الدعم النفسي الاجتماعي في تحقيق الصحة النفسية لدى المسنين، جامعة ابو القاسم سعدالله الجزائر، مجلة الباحث العلوم الانسانية الاجتماعية، العدد ٣٥.
- عنتر، سليم (٢٠١٦) المساندة النفسية للمدرب وعلاقتها بمردود لاعبي كرة القدم، رسالة ماجستير، جامعة البويرة.
- عوض الله، يوسف مصطفى (٢٠٢٠) أثر خدمات الدعم النفسي الاجتماعي على النساء الناجيات من العنف المبني على النوع الاجتماعي في قطاع غزة، مركز شؤون المرأة، غزة، فلسطين.
- القبلي، عناية حسن (٢٠١٤) التعزيز في الفكر التربوي الحديث، ط ١، شركة الامان للنشر والتوزيع، القاهرة، مصر.
- قهرهچه تانى، كهريم شهريف (٢٠٠٨) سايكولوزياى پهروه رده يى، چ ١، چاپخانهى پهيوه ند، سليمانى.
- كريممان، بدير واخرون (٢٠١٦) تعامل المعلمة مع أطفال الروضة باحترام وعلاقته بعادات العقل فى مواقف التعلم، كلية البنات للآداب والعلوم والتربية، جامعة عين شمس.
- المبوح، أسامة محمد، (٢٠١٥) المساندة النفسية الاجتماعية وعلاقتها بالتوافق الاكاديمي لدى الطلاب المستفيدين من صندوق الطالب جامعة الاسلامية بغزة، رسالة ماجستير، كلية التربية، جامعة الاسلامي، غزة، فلسطين.
- المحتسب، اية ايوب (٢٠١٠) علاقة المساندة الاجتماعية بدرجة الخبرة الصادمة لدى طلبة المرحلة الاساسية العليا في الخليل، رسالة ماجستير، جامعة القدس، فلسطين.
- محمد، خديجة و محمد بدرالدين احمد (٢٠٢٢) فاعلية برنامج لتنمية مهارات الدعم النفسي الاجتماعي الأولي خلال الأزمات وخفض مستوى قلق المستقبل في ظل جائحة كورونا لدى أمهات أطفال الروضة، كلية التربية، جامعة جنوب الوادي المجلة العلمية لكلية التربية للطفولة المبكرة ببورسعيد، العدد ١٢.
- منصور، إنصاف كامل (٢٠١١) اثرالعصف الذهني في النمو اللغوي لطفل الروضة، رسالة ماجستير، كلية التربية، جامعة بغداد، مجلة البحوث التربوية والنفسية، العدد ٣١.
- منصور، مایسة الشحات محمد واخرون (٢٠١٦) فاعلية برنامج قائم على النفسي للسماة الإيجابية في الشخصية لخفض قلق المستقبل لدى المراهقات الصم، مجلة التربية الخاصة، المجلد ٤، العدد ١٦.
- منير، عبدالوهاب واخرون (٢٠١٧) علاقة المساندة الاجتماعية بحصة التربية البدنية والرياضية لدى تلاميذ مرحلة التعليم الثانوي دراسة ميدانية على بعض ثانويات ببلدية الجلفة، رسالة ماجستير، جامعة زيان عاشور.

یوسف، ولاء سهیل (۲۰۱۸) الدعم النفسي الاجتماعي وعلاقته بمهارات التواصل والجرأة الاجتماعية لدى عينة من طلبة جامعة دمشق، اطروحة دكتورا، كلية التربية، جامعة دمشق، سوريا.

په‌راویز:

۱- تیکرای گریمانی پیوه: بریتییه له‌کۆی به‌های هه‌لبژاردنه‌کان جارانی ژماره‌ی بره‌گه‌کان دابه‌شی ژماره‌ی هه‌لبژاردنه‌کان له‌م توێژینه‌وه‌دا (38=3÷114=19×6=3+2+1).